

Pronkssõduri sammude vaibuvas kajas¹

Siberist remigreerunud eestlaste kohanemisest Eestis: keel, stereotüübid, elulugu

Aivar Jürgenson

Teesid: Artiklis käsitletakse migrantide kohanemisprotsessi, etnilise stereotüüpiseerimise praktilist tähendust ja seost argikommunikatsiooniga. Otsitakse vastust küsimusele, kuivõrd on stereotüüpiseerimisprotsess seotud elulooga ja stereotüüpide aktualiseerumine konkreetsete situatsioonidega. Analüüs põhineb kahe Siberist remigreerunud eestlasega läbiviidud intervjuudel, mis leidsid aset pärast Tallinnas toimunud aprillirahutusi.

Märksõnad: Identiteet, kohanemine, migratsioon, pronkssõdur, Siberi eestlased, stereotüübid

Pärast nn pronksiõid, mis ehmatasid Eesti üldsust aprilli lõpul 2007, on resigneerunult – ja küllap ka poliitilistest huvidest lähtudes – räägitud palju Eesti integratsioonipoliitika äpardumisest. Integratsiooniprogrammi on süüdistatud liigses keskendumises keeleõppele. Ometi ei saa eitada, et eesti keele oskus on eesti ühiskonda integreerumise oluline eeldus:² muulaste puhul otsustab keeleoskus sageli inimeste integreerumise edukuse või läbikukkumise. On palju vene kodukeelega inimesi, kes on omandanud hea eesti keele oskuse ning edukalt sulandunud ühiskonda. Samas on palju neid, kes pole soovinud või suutnud omandada eesti keelt lihtsaimalgi tasemel. Enamasti ei ole nad rahul ka oma sotsiaalmajandusliku olukorraga (vt Tender 2007).

Keeleoskuse, sotsiaalse positsiooni ja poliitilise lojaalsuse vahel on seos ja see pole kindlasti Eesti eripära. Ka lõuna- ja idapoolsetest riikidest saabuvate migrantide tulpas getostuvates Lääne-Euroopa suurlinnades on muulaste integreerimine probleemiks. Samuti pole see Eestis üksnes eestlaste ja venelaste probleem – siin elab palju erinevat päritolu inimeste kogukondi. Kui üldiselt räägitakse integratsiooniprotsesside puhul eesti- ja venekeelsest kogukonnast, tuleb silmas pidada, et viimane hõlmab tegelikult erinevaid etnilisi grupe. Venekeelses kogukonnas on ka arvestatav hulk eesti juurtega inime-

si. Näiteks osa Venemaa eestlastest – just Eestis elavate Venemaa eestlaste seas valisingi käesoleva artikli informandid. Sissejuhatuseks aga vaatlen eesti- ja venekeelse kogukonna probleemistikku laiemalt.

Etniline identiteet. Eesti- ja venekeelsest kogukonnast Eestis

Klassikalise etnilise grupi määratluse kohaselt (vt Barth 1969: 75):

- 1) on etniline grupp ennast ise säilitav kogukond,
- 2) ta jagab põhilisi kultuurilisi väärtusi ja kujundab välja ühise kommunikatsiooni- ja interaktsiooniruumi,
- 3) etnilise grupi liikmeskonda defineeritakse oma ja võõra kaudu.

Etnilised piirid määravad paljuski suhtlemise teistega (võõraga). Need on sotsiaalsed piirid, mille sees fikseeruvad inimestevahelised suhted ja käitumisreeglid. Frederik Barth on selliseid üldistusi kritiseerinud ja väljendanud arvamust, et maailma igasugune interpreteerimine põhineb individuaalselt erinevatel kogemustel, toimimisel ja interaktsioonil. Ka etnilist identiteeti vormivad selle kohaselt subjektiivsed kogemused ja see on seetõttu pidevas muutumises (Barth 1994: 14, 15). Selle juurde tuleme käesolevas artiklis allpool tagasi.

Ühes hiljutises uurimuses püüab saksa uurija Christine Keller eesti ja vene tudengite näitel (intervjuud viidi läbi Tartus) kontrollida, kas nende identiteet kujuneb vastavalt rühmakuulumisele. Intervjueeritavate kuuluvuse määramisel ilmnis näiteks, et mõningaid, kes identifitseerisid end eestlastena, pidasid eestlased venelasteks (Keller 2006: 68 jj) – ilmne märk sellest, et etniline identiteet ei ole üheselt määratletav ning et grupipiirid fikseeruvad mitte ühe-, vaid kahepoolsetest hinnangutest. Keller toob olulise erinevusena välja selle, et eestlased on lõpetanud eestikeelse kooli, venelased venekeelse. Eraldi koolisüsteemide tõttu pole eesti ja vene tudengitel ülikooli astudes kokku puutepunkte (Keller 2006: 67). See toob kaasa tõsiasja, et venelaste ja eestlaste vahel puudub sisuline kommunikatsioon.

Minu kogemus Tallinna Ülikoolist on samasugune. Aastal 1997 käivitus tollase Tallinna Pedagoogikaülikooli kultuuriteaduskonnas (nüüdne Tallinna Ülikooli Kunstide Instituut) programm, mille üks eesmärke oli koolitada üldhariduskoolidele, sh vene koolidele, eesti kultuuriloo õpetajaid. Igal kursusel õppis paarkümmend tudengit, kellest tubli kolmandik olid vene koolide lõpetajad. Kuna eesti kultuurilugu peagi Eesti üldhariduskoolide õppekavast eemal-

dati, kadus sellele ka riiklik tellimus ja nii eksisteeris õppekava vaid mõned aastad. Kuid antud kontekstis tahaksin rõhutada muud. Minu kogemus õppejõuna nende aastate jooksul näitas, et eesti ja vene tudengite vahel puudus sisuline suhtlus. Õppetöövälistel üritustel (peod, ekskursioonid) osalesid valdavalt vaid eesti emakeelega tudengid. Eesti ja vene tudengite grupp eristusid kuni selleni, et sageli ei teatud teise grupi liikmete nimesidki, kuigi õpiti mitu aastat külge kõrval.

Samalaadseid tähelepanekuid teeb oma uurimuses ka Christine Keller. Ta märgib, et kuigi ühiselamus elavad eesti ja vene tudengid koos, puudub erinevate rahvusgruppide vahel dialoog ja eelarvamused püsivad (Keller 2006: 74).

See, mis puudub ülikoolis, puudub ühiskonnas tervikuna veelgi suuremal määral. Suur osa Eesti venekeelsest elanikkonnast, kes on Eestisse elama saabunud pärast II maailmasõda, tajus pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist oma väärtustesüsteemi ohtusattumist. Piltlikult väljendudes tõmmati neilt kodumaa jalge alt ära: see kuuendik planeedist, millel rajanes nende identiteet, lakkas eksisteerimast ning inimesed avastasid end ühtäkki nende jaoks võõralt territooriumilt, kus kehtisid nende omadest erinevad väärtused. See olukord nõudis muutmist, kuid mitte kõikidel pole see ühtviisi õnnestunud. Paljud pole suutnud oma nõukogude identiteedile aseainet leida. Nostalgiliselt hoitakse kinni nõukogulikest väärtustest ja sümbolitest, millest üheks on ka nn pronkssõdur – monument, mis paljude silmis on justkui kaotatud kodumaa valvur.³ Eestlastele sümboliseerib pronkssõdur aga Nõukogude okupatsiooni ja on seega negatiivne märk.⁴ Rahvuslik konflikt, mis vallandus pärast pronkssõduri eemaldamist, tõi esile pinged eestlaste ja venekeelse vähemuse vahel, aktiveerides etnilised piirid.

Etnilisest identiteedist ehk etnitsiteedist on kirjutatud raamatukogutäied köiteid ja selle diskursuse käigus on selgeks saanud, et etniliste primaarkriteeriumide (keel jne) kõrval aitavad piire omade ja võõraste vahel luua ka muud tunnused, sh näiteks riietumisstiil. On koostatud uurimusi, millest ilmneb, et eestlased ja venelased eristavad üksteist välimuse põhjal (vt Johansen 1998: 126–127). Gruppide piire markeerivad aga ka etnilised stereotüübid.

Stereotüübid – kollektiivse ja individuaalse probleemne vahekord

Naabrite suhted on tavaliselt tugevalt mõjutatud stereotüüpidest.⁵ On ettekujutus, et mingi rahvus on seotud kindlate tüüpiliste omadustega. Kuna inimestel pole tavaliselt ei aega ega võimalust teise poole maailma detailidega

põhjalikult tegelda, loovad nad oma peas lihtsustatud ja redutseeritud pilte inimestest ja nende elust teises kultuuris (Cyrus 2001: 165).

Eelnevalt viidatud Kelleri uurimuses omistavad venelased eestlastele järgmisi tunnuseid: kinnine, distantseeritud, jahe (Keller 2006: 72). Kuid stereotüüpiseerimise protsessis loome me ka autostereotüüpe – redutseeritud pilte iseendist. Autostereotüüpide kohaselt on eestlased hoolsad, kohusetundlikud, tagasihoidlikud, jämedad, külmad (Pajupuu 1994: 32). Eestlaste arvates peavad venelased eestlasi töökateks, enesestõmbunuteks, viisakateks, salalikeks, ülbeteks, kangekaelseteks, ebasotsiaalseteks. Venelasi peavad eestlased lärmakateks, pealetükkivateks, agressiivseteks, lohakateks, emotsionaalseteks, kollektiivseteks, pinnapealseteks (Pajupuu 1994: 37). Kelleri uurimuse kohaselt ei põhine hinnangud omaenda kogemustel, sest sõpruskonnas üldiselt ei ole teise rahvuse esindajaid. Põhjuseks toovad venelased erineva keele, aga ka erineva temperamendi (Keller 2006: 77).

Mida me näeme ühe etnilise rühma poolt teisele omistatud stereotüüpsetes tunnustes? Siin peaks rääkima stereotüüpide filtrifunktsioonist, mis on olulise tähendusega inimkommunikatsioonis. Omaduste skemaatilised “lühivormid” võimaldavad tüpologiseerimist ja see omakorda täidab olulist orienteerivat rolli. Stereotüüpidel võib olla ka realiteeti kinnitav roll. Nii et probleemina ei näe kultuuriuurijad mitte stereotüüpe endid, mis on ja jäävad, vaid nende vale kasutamist (vt Bausinger 1988: 39 jj).

Stereotüüpsed ettekujutused teistest rahvastest kuuluvad igal juhul kollektiivsesse teadmisse, mida sotsialisatsioonis omandatakse, pidevalt kordavas kasutamises argi- ja meediadiskursustes kinnitatakse ning argumentidena kasutatakse.

Rahvuslike sümpaatiate või antipaatiate hierarhilises konstruktsioonis on toonitatud (vt Cyrus 2001: 167) viie printsiibi (teadvustamata) kasutamist: 1) geograafiline lähedus (lähedane *versus* kaugel), 2) majanduslik arenguaste (rikas *versus* vaene), poliitiline staatus (ida *versus* läänes), religioosne staatus (kristlane *versus* mitte-kristlane), rassiline kategooria (valge *versus* must).

Eesti-vene rahvussuhte puhul on need printsiibid peaaegu täielikult “kaetud”: Eesti ja Venemaa on naabrid;⁶ keskmine Eesti elanik on keskmisest Venemaa elanikust majanduslikult jõukam; poliitiliselt on Eesti demokraatlik ja kuulub Lääne allianssidesse, Venemaa on aga Putini võimu all nihkunud selgelt tagasi autokraatiasse; religioosses vallas on Eestis luterlus tõstetud mitteametlikult peaaegu rahvuskiriku staatusse, venelased tunnistavad oma vaimuliku juhina peamiselt Moskva patriarhaadi õigeusu kirikut. Üksnes viimases kategoorias, rassilises, kuuluvad eestlased ja venelased kokku, kuid nagu nägime viitest Johanseni uurimusele, eristavad eestlased ja venelased üksteist sageli välimuse põhjal.

Rahvuslikud stereotüübid omandatakse sotsialisatsiooni käigus argisuhtluses ja meediast. Kuid kui palju kõneleb see nende stereotüüpide mõjust mõtlemisele, tundmisele ja käitumisele?

Kognitiivses antropoloogias tegeldi pikka aega näiteks värvinimetuste süsteemide, sugulussuhete vms uurimisega. 1970. aastatel aga ilmnesid lahendamata näivad probleemid, mis tulenesid kontseptsioonist, mille kohaselt teadmine on kollektiivne, staatiline ja keeleliselt fikseeritud. Ei pööratud piisavalt tähelepanu kollektiivse teadmise individuaalsetele erinevustele ja erinevale osasaamisele kollektiivsest teadmisest. Jäeti kahe silma vahele, et teadmist mõjutavad ka emotsioonid. Ja lõpuks tekib ka küsimus, kas teise kultuuri kohta on üldse võimalik otseküsitluse käigus aimu saada. Uuritavad teadvustavad kognitiivseid taksonoomiasüsteeme vaid osaliselt või üldse mitte. Nii ei saa nende kohta esitada küsimusi, vaid teadlane peab tegema järeldused muu tema käsutuses oleva informatsiooni põhjal. Otseküsitlust ei peeta seetõttu parimaks meetodiliseks lähenemiseks stereotüüpidele. Konkreetne stereotüüp ei tarvitse välja tuua üldist suhtumist, hoiakut, mis inimese mõtlemist, tundmist ja käitumist mehaaniliselt ja igas situatsioonis dirigeerib. Olulisem on viidata dünaamilisele situatsiooniga seotusele, kontekstile. Kindlakujulised ettekujutused aktiveeritakse konkreetses situatsioonis konkreetsete stiimulite poolt ja hakkavad ennast kehtestama teiste kognitiivsete skeemide suhtes (Cyrus 2001: 170–171).

Kui stereotüübid on üldistused, mis aitavad orienteeruda, siis mil määral mängivad siin rolli individuaalsed erinevused? Kuidas jõutakse individuaalsel tasandil ühe või teise (kollektiivse) stereotüübi omaksvõtuni ja missugustes situatsioonides nad aktiveeruvad?

Eespool mainisin Barthi kriitikat etnilise identiteedi üldistavatele mudelitele ning tema seisukohta, et igasugune maailma interpreteerimine põhineb individuaalselt erinevatel kogemustel, toimimisel ja interaktsioonil. Ka 2007. aasta aprillisündmuste puhul tasub seda silmas pidada.

Informandid

Pärast pronkssõduri eemaldamist ja sellega kaasnenud rahutusi viisin läbi kaks intervjuud oma kahe tuttavaga, kes mõlemad kuuluvad kategooriasse “Siberi eestlased”. Mõne sõnaga sellest kontingendist.

2002. aasta rahvaloenduse järgi elab Siberis 11 400 eestlast – enamasti nende järglased, kes 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses vabatahtlikult Siberisse uut kodu rajama läksid (vt Jürgenson 2002). Pärast II maailmasõda on suur osa Siberi (aga ka üldse Venemaa) eestlastest esivanemate kodumaale tagasi

pöördunud. Seda protsessi soodustas Nõukogude võim, kelle motiiv oli selge: uue korra ehitamine vastvallutatud maal (vt Kulu 1997: 132 jj). Paljud Venemaa eestlased osalesid Nõukogude võimu kehtestamise järel kodueestlaste küüditamisaktsioonides, metsavendade jälitamisest ja likvideerimisest jne. Selge siis, et kodueestlased ei võtnud Venemaa eestlasi võõrvõimu tööriistadena sageli omaks. Lõhet suurendasid ka teistsugused käitumistavad ja keelekasutus. Suhtumine on pigem negatiivsena püsinud ka järgnenud aastakümnetel. Näiteks uurimustes Euroopast kodumaale tagasipöördunud türklastest on palju juttu sellest, et neid hakatakse tajuma seal võõrastena (nt Wolbert 1995). Venemaa eestlastega Eestis on lugu veel hullem: nad ei ole mitte võõrad, vaid venelased – kõikide venelastele suunatud stereotüüpidega. Ameerikast või Rootsist tagasipöördunud eestlastele kohalduvad kontekstist tingituna Eestis hoopis teised hinnangud.

Palju on Venemaa, sh Siberi eestlasi Eestisse elama saabunud ka aastatel 1950–60, järgnenud kümnenditel on ümberasujate hulk kahanenud, kuid siiski tähelepanuväärne. Sisseränne toimub tüüpilise ahelmigratsiooni skeemi järgi, kus hilisemad sisserändajad saavad varasemate soovitusel ning asuvad sageli ka nende lähikonda elama. Mõnest Siberi piirkonnast on Eestisse elama asunud peaaegu iga teine eestlane. Näiteks saabus suur hulk Ülem-Suetuki küla (Krasnojarski krai) elanikest 1970. aastate keskel Pajusi kolhoosi, kust käidi Ülem-Suetukis inimesi värbamas. Paljud endised Siberi eestlased elavad Tallinnas ja teistes suuremates linnades. Arvestatav hulk on neid ka Narvas ja Kohtla-Järvel, kus tegelikult ollakse pigem venekeelse kogukonna liikmed. See viitab sellele, et paljudel pole eesti kogukonda integreerumine õnnestunud, põhjuseks suures osas mentaliteedi- ja keeleerinevused ning ülalmainitud põhjused lähiajaloost, mis kodueestlastes Venemaa eestlaste suhtes tõrget on tekitanud.

Kuigi enamik remigreerunutest saabus Eestisse Nõukogude ajal, pole tagasipöördumine päriselt lakanud ka pärast Nõukogude Liidu lagunemist ja piiride sulgemist. Enamasti on tegemist noortega, sageli on Eestisse pöördumise mõtet soojendatud aastaid. Käesolevas artiklis keskendun neist kahele: Gennadile ja Irinale.⁷

On väidetud, et migrandid kui välismaalased on eriliselt mõjutatud rahvuslikest stereotüüpiseeringutest (Cyrus 2001: 174). Intervjuudes kahe Siberi eestlasega ei olnud rahvuslikud stereotüüpiseeringud ainus teema, millele oleks keskendutud. Pigem oli teemaks migratsioon ja kohanemine Eestis. Rahvuslike stereotüüpiseeringute tähenduse uurimiseks kasutasin nn jutustatud käitumist – sobivaimat meetodilist juhust olukorras, kus otsevaatlus pole päriselt rakendatav. Minevikku jäänud sündmuste ja kogemuste või “võtmesündmus-

te” puhul on jutustatud käitumine ainus võimalik uurimisviis. Ka etnograafilise välitöö põhineb, vaatamata osaleva vaatluse müüdile, suuremas osas võtmeinformandi suuliselt edastatud andmetel. Käesolevas artiklis ei ürita ma hõlmata rahvuslike stereotüüpiseeringute tähendust täies mahus, vaid eelkõige juhtida tähelepanu stereotüüpiseeringute omaksvõtu individuaalsusele, samuti stereotüüpide kognitiivsele filtrifunktsioonile, sellele, kuidas stiimulite koguhulgast registreeritakse vaid need, mis on tähenduslikud mingile sel hetkel olulisele huvile. Neil kaalutlustel välistan ka representatiivsuse nõude.

Gennadi (snd 1968) on pärit segaperest: tema isa oli venelane ja ema pärines eesti-vene segaperest. Gennadi sündis küll Eestis, kuhu oli juba varem migreerunud tema Siberist pärit eesti juurtega ema, kuid kui Gennadi sai kaheaastaseks, viis vanaema ta Siberisse tagasi, nii et oma teadliku elu on ta elanud ikkagi Siberis. Üles kasvas Gennadi eestikeelses koduses keskkonnas ühes Omski oblasti saksa-eesti segakülas, kus teda kasvatas eestlannast vanaema. Siberis lõpetas Gennadi venekeelse keskkooli.

Eestisse asumine oli Gennadi eesmärk juba lapsepõlvest peale. Kui 1997. aastal tema vanaema suri (juba varem oli surnud vanaisa), likvideeris Gennadi sealse majapidamise ja asus elama Eestisse ema juurde.

Olulise aspektina tuleb märkida sedagi, et lapsepõlves oli Gennadi korduvalt Eestit külastanud ja neilt käikudelt saadud ilusad mälestused vormisid tema jaoks ühemõtteliselt positiivse Eesti-imago. Muuseas, kui küsisin temalt 1997. aastal Siberis, miks ta soovib Eestisse asuda, tõi ta ühe põhjusena välja soovi abielluda eestlannaga.

Eestisse jõudes leidis ta õige pea ka tööd – temast sai postiljon. Postiljoni ametit oli ta pidanud juba ka Siberis. Kiire elu- ja töökoha leidmine, samuti eestikeelne lastetuba andsid olulise eelduse kiireks integreerumiseks Eesti ühiskonda.

Irina (snd 1977) on samuti pärit segaperest: tema isa on venelane, eestlannast ema aga suri, kui Irina oli 4-aastane, ning Irina kasvas üles kahes Krasnojarski krai vene külas (mõlemas elab ka arvestatav hulk eestlasi). Kuigi Siberis elab tema eestikeelne vanaema ning mitmed sealsed sugulased räägivad eesti keelt, kasvas Irina üles venekeelsena. Samuti on tema kooliharidus venekeelne. Eestis elavad Irina ema kaks õde, kes mõlemad on ülihästi eesti kogukonda integreerunud. Eestisse saabus Irina 2001. aastal siinse Hõimurahvaste programmi raames, millega Eesti riik finantseerib soome-ugri tudengite stuumiumit Eesti Vabariigi kõrgkoolides.⁸ Ta asus õppima Tartu Ülikoolis, mille ta plaanib peatselt lõpetada.

Niisiis näevad nende kahe noore inimese lühielulood välja mõneski mõttes sarnased: mõlemad kuulusid Venemaal Siberi eestlaste diasporaa-kogukonda, kumbagi ei kasvatanud lihane ema, mõlemad on saanud venekeelse hariduse, mõlemad on elanud Siberis asulates, kus on suur eesti kogukond. Gennadil elas Eestis ema, Irinal kaks ema õde. Mõlemal oli Siberis elades ka oma Eesti-unistus. Gennadil väljendus see selgemini: 1980. aastatel tellis ta Eestist eestikeelset ajakirjandust aukartustäratavas mahus.⁹ Kui ma Gennadit Siberis aastal 1997 kohtasin, olid tal seintel Eestist toodud sinimustvalgetes toonides rahvuslikud vimplid, kapi peal Eesti lipp jne.

Eesti-unistus oli ka Irinal. Teda kohtasin ma Siberis aastal 2000. Siis ta rääkis, kuidas ta passiealiseks saades laskis passis enda rahvuseks märkida *eestlane*. Seda varjas ta kaua venelasest isa eest. Kui isa sellest lõpuks teada sai, tekkis isa ja tütre vahel konflikt. Irina vend ja õde on passi järgi venelased. Irina jutu järgi oli ta peres ka ainus, kes oli aastaid igatsenud Eestisse, kuigi ta polnud kunagi Eestis käinud ning informatsioon Eesti kohta pärines tädidelt, kes vahel Eestist külla sõitsid. Kui veel biograafilistest kokkulangevustest rääkida, sarnanevad muidugi mõlema migreerumine esivanemate maa-le, ka suhteliselt head lähtetingimused uues elupaigas: Gennadi hakkas elama ema juures ning leidis peatselt töö, mida ta tundis; Irinal olid Eestis ees siin juba aastaid elavad tädid, elamis- ja õppekulud kattis programm, mille stipendiaadina Irina ülikooli õppima tuli. Programmi eriti suureks plussiks oli see, et esimesel aastal ei olnud stipendiaatidel muud kohustust kui eesti keele õppimine. Kokkulangevus kahe informandi vahel on seegi, et mõlemad on tänaseni vallalised – Gennadil pole õnnestunud leida eesti naist, keda ta omal ajal Siberis soovitud oli, samuti on üksik Irina.

Kuid sellega kahe biograafia sarnasused ka piirduvad. Tänapäevaks, kui Gennadi on elanud Eestis kümme aastat ja Irina kuus, on nende suhtumised ja seisukohad mõneski küsimuses niivõrd erinevad, et võiks rääkida kuulumisest kahte erinevasse kogukonda. Laskem neil erinevustel välja tulla intervjuudest, mis ma tegin mõlemaga pärast nn pronksioid – Gennadiga Tallinnas paar päeva hiljem, Irinaga Tartus mõni nädal hiljem. Tegemist oli nn avatud intervjuudega, kus ei kasutatud fikseeritud küsitluskavu. Kuna ma olen nende kahe inimesega aktiivselt suhelnud kogu nende Eestis elamise aja vältel, valdan taustainformatsiooni, mida intervjuulõikude vahel kommentaaridena lugejale pakun. Kõnekas on see, et intervjuu Gennadiga toimus eesti keeles, Irinaga aga vene keeles. Irina on korduvalt väitnud, et minuga on tal lihtsam rääkida vene keeles, kuigi tänapäevaks valdab ta eesti keelt üpris hästi. Intervjuutekstid temaga tõlkisin eesti keelde. Arusaadavatel põhjustel olid mõlemaga peamiseks jututeemaks hiljuti Tallinnas ja Kirde-Eestis aset leidnud rahutused: poliitiline õhustik oli pärast pronksioid lihtsalt pingetest nii paks. Selle sündmuse ümbert hargnes aga lahti muidki teemasid.

Pronkssõdur – okupant või kaotatud kodumaa uksehoidja?

Kõigepealt pronkssõduri teema

Gennadi:

Muidugi ma ütlen niimoodi: ei mingit venelastel siin õiendust ei ole, see ei ole nende asi, mida Eesti riik teeb. Eesti riik on iseseisev ja eestlastel on õigus teha seda, mida nemad arvavad õigeks. Et kuskil teiste välismaas neid asju pole olnud, et keegi hakkab teises riigis kisama, et... ja lõhkuma midagi säääl et... et seda ma muidugi ei kiida heaks. Aga ma ütlen seda, et... et see pronkssõdur oli õieti ära võetud, et ta ei peaks olema kesklinnas.

Samuti rääkis Gennadi, et andis interneti kaudu oma hääle pronkssõduri äraviimise toetuseks.

Gennadi suhtlusringkonnas on ka venelasi ning ta räägib, et need suuremalt jaolt pooldasid venelaste korraldatud mässi Tallinna kesklinnas, et see oli natuke nendele nagu meelepärane.

A need on tavaliselt, kes pronkssõduri juures neid... läksid linna lõhkuma, aknaid lõhkuma ja kisama "fašistlikud!" ja kõik see... Need on juba ebanormaalsed inimesed. Muidugi nendel olid... seal olid, kes olid, ka ei olnud Eesti kodakondsus, ka olid Vene kodanikud. Et siis nad ei tea, mida... mida nad seal mõtlesid.

Gennadi jutu tonaalsus ei jäta kahtlust, kellele kuulub tema sümpaatia toimunud sündmustes ja neist lahvatanud pingeõhustikus. Kuigi ta on pärit Venemaalt ning tänaseni on ta eesti keeles äratuntav vene aktsent, on ta omaks võtnud eesti kogukonnas domineerivad rahvuslikud väärtused ja hoiakud,¹⁰ ta on antud poliitilises konfliktis lojaalne Eesti valitsuse poliitikale ja peab vandaalitsenuid ebanormaalsseteks inimesteks.

Nüüd sellest, mida räägib pronkssõduri konfliktist Irina. Järgnevas lõigus kirjeldab ta, kuidas talle mõjusid teated pronkssõduri juures toimunud.

Tead, kui ebameeldiv tunne oli! Pidevalt. Südames. Ja tundsin, et selge – on vähemus Eesti riigis. Ma ei tea, kuidagi õhus oli ebameeldiv tunne. Väga ebameeldiv. Kuni selle hetkeni ma ei tundnud erinevust [eestlastel ja venelastel]. [---] [Kuni selle ajani] ma tundsin ennast kindla ja rahulikuna Eestis. See tähendab, suhted eestlastega koolis, ülikoolis... kunagi ei tundnud erinevust. Et kes on venelane või eestlane. Töö juures ka, kus

töötan, oli ka väga hea. Ma tundsin ennast tõesti kindlana. Aga nüüd seda pole.

Aivar: *Mis see pamjatnik venelasele tähendab?*

Irina:

Meie jaoks on see võidu sümbol. Mälestuse sümbol. Aga teie jaoks on see okupatsiooni sümbol. Aga minule isiklikult on see... mu perekonnale... Ja mind puudutas see, [---] sest see on minu perekond ja... See kõneleb sellest, et "teie pole siin keegi ja teie arvamus ei mängi siin mingit rolli".

Need paar lõiku näitavad, et antud konfliktis kuulus Irina sümpaatia vene kogukonnale. Ta mõtestab pronkssõdurit vene diskursuse kohaselt, see on tema silmis "mälestuse sümbol", mille teisaldamine eestlaste poolt väljendas "lugupidamatust", see oli solvang, mida ta võtab isiklikuna. Peatumata siin sellele, kas ta tajus seda tõepoolest isiklikuna või integreeris oma vaated lihtsalt vene poole diskursusse, – oluline on see, et ta samastab end venekeelse kogukonnaga. Mälestusmärgi roll sõda ja sõja võitmist kanoniseerida toob ta teatud Eestis elava kogukonna mäletamiskultuuri ja sellega tunneb Irina end seotuna. See, et mälestusmärk annab mõtte inimeste surmale isamaa eest ja muudab ohvri mõiste talutavaks, toob grupi poolt aktsepteeritud mäletamiskultuuri tõepoolest isiklikku elulukku: lahingus langenud vanaisa on isiklik sugulane, esivanem, kelle mälestus on püha. Miks ei taha aga eestlased sellest aru saada, et nagu ütleb Irina: *Tõesti ma tunnen, et selle mälestusmärgi äraviimine on nagu lugupidamatus, sest ma isegi meenutan sellega oma vanaisa?* Miks puudub eestlastel see arusaam ja isiklik mõõde militaarsesse mälestusmärgi? Miks peavad nad pronkssõdurit üksnes kadunud Nõukogude Liidu sümboliks, mida veteranid kui kaotatud kodumaa valvurit taga nutavad ja revanšistlikud jõud hästimüüva sümbolina ära kasutavad?

Ühes teises vestluses, mille juures mul helisalvestit kahjuks käepärast polnud, oli Irinal vastus olemas. Ta ütles umbes nii: *Teil eestlastel pole sugulussuhetel ju mingit tähtsust, te ei suhtle oma lähedastega nii, nagu meie seda teeme.* Irina stereotüüpsed teadmised "tüüpiliste" eestlaste "tüüpilistest" sugulastevahelistest (ja laiemalt: inimestevahelistest) suhetest on omaette huvitav teema, mille juurde allpool tagasi tulen, kuna minu hinnangul annab see võtme tema üldisele suhtumistasandile eestlastesse. Siinkohal mainin vaid, et peamiselt väidab ta eestlaste "tüüpiliselt" jahedaid suhteid sugulaste vahel oma Siberist pärit ja Eestis elavate tädide näitel. Paremate näidete puudumise tõttu – ja seegi on kõnekas: tema suhtlusringkond on peamiselt venekeelne.

*Pronkssõdur enne teisaldamist Tõnismäel.
Toomas Huigi foto 10. jaanuar 2007. Postimees/Scanpix.*

Igal juhul on lugeja juba aru saanud, et kui Gennadist õhkub antud konflikt-olukorra hindamisel eestimeelsust, siis Irina silmis on “meie” ikkagi venekeelne kogukond. Ka pronksiöödele järgnenud folklooriprotsessi käivitumine toob mõlema intervjuupartneri jutus selgelt välja nende informatsiooni päritolu. Venekeelsetes ringkondades hakkasid õige pea pärast sündmusi ringlema kuulujutud vahistamiste käigus kadunud inimestest ja vigaseks pekstud alaealistest, eesti poolel püsisid kahtlused Moskva agentidest, kes olevat mässu organisatorid (vt Viik 2007: 6). Gennadi näiteks väitis, et ainsana massirahutustes hukkunud Dmitri Ganini tapsid venelased, Irina, et eestlased. Irinalt kuulsin ka, et politseinike kasutatud kummikuulid olevat inimeste ihusid lä-

*Pronkssõdur oma uues asukohas sõjaväekalmistul.
Toomas Huiigi foto 27. juuni 2007. Postimees/Scanpix.*

bistanud, samuti andis ta seletuse selle kohta, miks politseinikud õigeaegselt Pärnu maanteel jm vandaalitsenud kurjategijaid ohjeldama ei saanud: tegemist olevat olnud Eesti valitsuse poolt hoolikalt ettekatsetatud vandenõuga, milles kaupluste omanikud teadlikult provotseerisid oma vara laialitassimist, sest pärast hüvitatavat neile kõik kahjud. Seega siis oli selles interpretatsioonis tegemist öödega, mis andsid head käivet.

Näeme, et jagatud tõest jääb siin igal juhul puudu. Tänapäevases kommunikatsiooniteaduses kasutatav *imagined community* mõiste viitab uute kommunikatsioonivõimaluste abil teadmiste ja ühiste ettekujutuste levitamisele ja omaksvõtule (Anderson 1994: 95). Minu kummagi informandi suhtumisi ei saa aga seletada üksnes nende käsutuses olevate infokanalitega. Nii näiteks vaatas neil rahutuul päevil Gennadi nii eesti kui ka vene telekanaleid, kusjuures tagantjärele on ta vene kanalites pakutu suhtes kriitiline. Irina seevastu vaatas üksnes eesti telekanaleid, sest vene omadele tal juurdepääsu polnud. Muidugi kasutasid mõlemad ka muid infoallikaid: töökaaslased, sõpruskond jne, kuid antud juhtudel mängisid infovoo päritolu kõrval olulist rolli ka varem omandatud hoiakud ja stereotüübid.

Nagu eespool märkisin, on stereotüüpide uurimisel alati probleemiks see, kui võrd saab nende kohta informatsiooni otseküsitluste käigus. Kas inimestel

ongi üldse suhtumist, nagu etnoloog mõtleb? Või mõtlevad nad etnoloogi surveel need välja? St võib-olla pakutakse stereotüüp välja küsitleja surveel, kuigi endal selge suhtumine puudub. Nii nagu metsa hõikad, hõikab mets vastu.

Minu küsimusele, missugused on venelased, vastas Gennadi näiteks nii: *No venelased on ... nad on lahked ja kõik, aga kui juba... kui midagi on, siis nad on piisavalt kurjad.*

Eestlaste kohta arvab ta aga nii:

Kui ma olen rohkem eestlastega, suhtlen, ma näen eestlastest rohkem head... head näited, kui... mis peaks venelane õppima veel eestlaste käest. [---] Kui näiteks siin läks mässuks, et eestlased oleks hakanud venelastele vastu või mingi tapmiseks. Eestlased lihtsalt läksid ära sellest. Et las mässavad, eks ükskord võib-olla rahumeelselt, et... Seal toimis juba, nagu venelased läksid ise omavahel kaklema. Eestlane on tavaline rahulik rahvas, sõbralik ja kultuuririkas ja mõtlevad väga kainelt.

Näeme, et Gennadi hinnangud on võrdlemisi loosunglikud, mille puhul võiks arvata, et ta mõtles need välja minu mõjutusel.

Liikudes tasapisi üldisematele teemadele, ja sealt omakorda isiklikumale pinnale, küsisin mõlemalt, kas venelastel on Eestis halb elada ja kas eestlased suhtuvad venelastesse halvasti.

Gennadi:

Tegelikult ma ütlen niimoodi: venelased elavad Baltikumis – üldse, Lätis, Leedus, Eestis – elavad palju paremat elu, kui Venemaal elatakse... need Venemaa venelased. Et Baltikumi venelastel on siin väega hea olla, aga nad on juba nii palju juba seda headust, et nad ei tea, mida nad tahavad. [---] A just oli sääanne poliitika, kui Vladimir Putin kutsus Balti venelased Moskvasse elama. Aga selle kutsumisega ühtegi ma ei ole kuulnud, ei ole näinud, et ükski inimene oleks, keegi venelastest läinud Venemaale elama. Kõik räägivad: “Meil on siin hea olla, meil on väga tore” ja... suhtumine on nagu eestlaste ja venelaste vahel on – võib öelda – hea. Nii kuidas venelane suhtub eestlasele, niimoodi eestlane suhtub venelastele. Kui näiteks mina suhtun venelastele väga halvasti ja... siis oleks see suhtumine nähtav ka olnud, mismoodi sa suhtud temasse ja mismoodi sa teda... Aga no säänseid asju ei ole. Aga mõned inimesed, venelasi on, kes ei saa... nagu ei salli eestlasi ja kõik see... Ja siis ükskord oli töö juures¹¹ sääanne juhtum, et – see oli minu osakonnas. Üks turvamees – no me säääl arutasime eesti keeles [eestlastest töökaaslastega] mingit asja. Ja see venelane säääl seisis ja ütleb meile – no nagu minule ütles: “Miks sa räägid eesti keeles?” [---] Aaa – ta midagi esitas ja ma talle vastasin nagu...

eesti keeles. Ta esitas mulle küsimuse nagu vene keeles ja ma vastasin talle eesti keeles ja siis selle peale ta ütles: “Miks sa räägid eesti keeles mulle?” Ja siis ma nii palju ütlesin: “Esiti – mina olen oma kodumaal ja teiseks on see, kui ma elan Eesti riigis, ma pean rääkima eesti keeles.” Ma niimoodi talle ütlesin ja... Ma ütlesin: “Kui sulle ei meeldi siin ja sa ei taha,” ma ütlesin, “palun, sa võid Eestist lahkuda kahekümne nelja tunni jooksul.” Selle pääle siis see töökaaslane, eestlane, hakkas naerma nii kõvasti häälega ja... ja ütles, et “Vot see meile meeldis sinu ütlemine!” Aga muidugi nüüd ma ei oska nii väljendada, nagu ma sellel korral mäletasin seda.

Näeme, et Gennadi kaldus sujuvalt intervjueri küsimusele vastamiselt iseenda Eesti-lojaalsuse demonstreerimisele. Ja see on siinkohal oluline. Kuigi Gennadi suhtlusringkond on valdavalt eestikeelne, kuulub sellesse ka venekeelseid inimesi – kindlasti rohkem kui keskmisel eestlasel. Samuti tunneb eestlane ära tema vene aktsendi ning minu hinnangul kehtib tema suhtes ka see, mida toob välja Ulla Johansen: et eestlased ja venelased eristavad üksteist välimuse põhjal – välimuse järgi võib Gennadit kergesti venelaseks pidada. Seda teatavat marginaalset positsiooni kahe kogukonna vahel teadvustab Gennadi ka ise ning demonstreerib oma selgelt teadvustatud Eesti-lojaalsust erinevates situatsioonides.

Näiteks:

Ja minul oli kõige huvitavam see, et meil tuli üks töötaja, ta on ka ise eestlane – meesterahvas. Ta on juba kuuekümne-aastane või... või natukene noorem, seda ma nüüd ei tea, tema aastaid. Kui meie saime tuttavaks – tema oskab ka suurepäraselt vene keelt – ja kõige huvitavam oli see, et tema hakkab minuga otse rääkima vene keeles ja mina talle vastan eesti keeles kogu aeg. Tema jälle mulle vene keelt, ma talle eesti keelt. Ja siis... siis ma talle esitasin küsimuse. Ma ütlen: “Kuule,” ma ütlen, “mikspärast sa tõlgid kogu aeg mulle vene keelt?” Ma ütlesin: “Ma üldse ei taha vene keelt kuuldagi ja sina tõlgid mulle siin seda vene keelt.” Ma ütlesin: “Kas sa ei ole eestlane, et ma pean sinuga vene keeles rääkima?” Ma ütlesin: “Kui... ma räägin vene keeles siis, kui ma tean, et see inimene tõepoolest ei oska mulle vastata... Et ta ei mõista eesti keelt, et siis ma ainult venelastega räägin vene keeles. A kui ma tean, et see venelane oskab suurepäraselt eesti keeles, siis ma püüan temaga rääkida nagu rohkem eesti keeles.

Teadvustatud *marginal man* positsioonist annab tunnistust ka järgmine Gennadi arvamus. Rääkides sellest, et ühed sugulased on tal eestlased ja teised

venelased, ütleb ta: *Aga näiteks, kui läheb nüüd sõjaks? Mina ei saa venelaste vastu minna, ma ei saa eestlaste vastu minna.*

Ja nüüd Irina arvamused selle kohta, kas venelastel on Eestis halb elada ja kas venelased tunnevad Eestis, et nendega ei arvestata..

Mina olen seda tundnud. Ma olen tundnud... Ma olen nõus, et kuna ma sellel maal, siis ma pean austama eesti traditsioone. Aga mispärast...? See kõik on mingi surve. Ma olen tundnud ennast surutuna. Olen seda tundnud pidevalt. Ja see oli minu isiklik arvamus. Ja kui need sündmused [pronksiööd] aset leidsid, siis ma lihtsalt imestasin – ma isegi ei teadnud, et midagi sellist võib juhtuda. Onju? Aga pärast... Mulle see [venelaste reaktsioonid] meeldis, sest see... ma tundsin sisimas. Ja ma olin rahul, et inimesed reageerisid. Just nimelt reageerisid. Aga ma ei olnud rahul sellega, et nad reageerisid sellisel viisil.

Aivar: *Mis on põhiline, mis venelasi segab Eestis?*

Irina:

Näiteks – ma ise ei tea, aga vanema põlvkonna inimesed on mulle juba mitu korda rääkinud – et venelased ei saa siin kunagi kõrgemat positsiooni ühiskonnas. Ei poliitikas, ei kuskil. Piirangud on igal pool, see tähendab, et kõrgematele ametikohtadele võetakse alati eestlane, mitte venelane. Kuigi ma pole põhimõtteliselt selle arvamusega isiklikult nõus. Ma ei tea, ülikoolis ma seda ei saa öelda, ma ei tunne seda. Aga teiste arvamus on selline, ma olen kuulnud. Aga poliitikas tõesti venelasi pole.”

Näeme, et Irina toob siin välja stereotüüpsed seisukohad, kuigi ta enda isiklikud kogemused neid ei kinnita. Stereotüübid on jäigad ning toimivad mehhaaniliselt, töötades justkui kultuurilise viiteaparaadina ning takistades objektiivset olukorra hindamist. Ja veel: stereotüübid on kollektiivsed ja annavad tunnistust jagatud seisukohtadest mingi kogukonna raames. Oleme juba aru saanud, et Irinale on selleks venekeelne kogukond. Kuid miks on see nii? Miks on Gennadi ja Irina seisukohad niivõrd vastandlikud, kuigi, nagu nägime, on mõlema migrandi biograafilistes taustaandmetes palju sarnast? Kindlasti mängib rolli erinev eesti keele oskus Eestisse saabudes. Kuid kas ainult? Asume otsima vastust kummagi informandi migratsioonilugudest, püüdes välja selgitada mõlema täpsemad Siberist Eestisse asumise motiivid ning võimalused uues keskkonnas kohanemiseks.

Diasporaa liikmete emamaale remigreerumise teema puhul on väidetud (Stark 1991: 11), et kodumaa (asukohamaa, antud informantidel Siber) ja sellega seonduv identiteet on võrreldes kultuurilise identiteediga (mis seondub emamaaga, antud juhul Eestiga) nõrgem. Kuigi ma ei nõustu sellega jäägitult

(vt Jürgenson 2002: 57), on see Gennadi puhul ilmselt üldjoontes aktsepteeritav. Eespool mainisin, et Gennadil oli Eesti-unistus juba lapsena. Selle unistuse põhjuseid avab ta nii:

No esiti mulle... ma olin selle üle uhke, et ma olen siin sündinud, ja see andis mulle nagu rohkem õigust, et ma olen ikkagi Eesti... Eestimaa inimene... no Eestimaal sündinud, kuigi kasvasin vanaema juures Venemaal. Aga... ja siis... pluss... pluss veel andis see, et vanaemaga me iga aasta käisime Eestis, ma nägin seda Eestimaa loodust, Eestimaa linnad, seda vana Tallinnat ja muidugi, see, mis mind tõmbas rohkem siia, see vanalinn ja Eesti loodus. Seepärast, ma kui vanaemaga käisin Viljandis, Tartus, ma olen palju asju säänseid näinud, mis mind... See tõmbaski. Muidugi ema kah.

Aivar: *Kas Eestisse tulek tuli sul kergelt? Kas koduigatsust ei olnud?*

Gennadi:

Võib-olla natukene oli. Aga mind rahustas südames see, et vanaemat, vanaisat ei ole, et vanaema ja vanaisa on teises riigis või taeva... või kuidas õieti on... noh, ühesõnaga, surnud. Et sellega ma teadsin, et neid ülesse... tagasi juba iialgi ei saa, et... et ükstapuha, et kas ma nüüd jään Venemaale elama, et... et elu läheb seal võib-olla halvemaks või midagi, et... Aga ma ütleks tõepoolest, et ma ei kahetse, et ma siia Eestisse tulin. Kuigi see oli mul lapsepõlveunistus ja tänu Jumalale see unistus läks täide.

Aivar: *Mille järelle Siberist sa igatsust tundsid?*

Gennadi:

No vot ei oska öelda. No muidugi see koduõue, maja ja. Võib-olla sõbrad, kellega oled harjunud. Aga noh, seda ma väega... väega nii nagu ei eland üle. Oli kuidagi kergelt see asi.

Gennadi räägib ka, et kui ta saabus Eestisse, ei tundnud ta mingit kultuuri-barjääri eestlastega. Samuti seda, et ta ei ole seni tajunud eestlaste ja venelaste vahelisi pingeid, ning ta tundis ka seda, et eestlaste suhtumine temasse oli ja on tänaseni hea.

Väljarännupõhjuste puhul on paigaseostel kahtlemata oma kaal. Inimene, kes on kindlalt asukohamaaga seotud ja on võimeline seal toime tulema ja elama, ei kaldu sealt tavaliselt välja rändama. Alles siis, kui sisemine side kodupaiga-ga katkeb või oluliselt nõrgeneb, suunab ta pilgu mujale. Väljarännuprotsessis

mängivad kaasa ühelt poolt sidemed kodumaaga ja teiselt poolt lahkumise ajend. Kuid muidugi on siin oluline ka individuaalne elulugu. Gennadi poleks tõenäoliselt rändeotsust teinud, kui poleks surnud tema omaksed Siberis. Irina puhul oli üheks kodukohaga seoste nõrgenemise põhjuseks lahkuminek elukaaslasest ning kui avanes võimalus kandideerida stipendiumile Eestis, haaras ta sellest kinni. Kuid see otsus oli hoopis suuremal määral pea ees vette hüppamine kui Gennadi puhul.

Aivar: *Mida sa Eestis teadsid enne, kui sa Siberist siia sõitsid?*

Irina: *Ei midagi!*

Aivar: *Kas L. [Irina Eestis elav tädi] kui käis, rääkis midagi Eestist?*

Irina: *L. muudkui õpetas, sõitis kohale ja üritas oma eesti reegleid [estonskije pravila]...*

Irina esitab näitena juhtumi, kui L. sõitis Siberisse ja hakkas V.-le (Irina Siberis elav õde), kes valmistus emaks saama, õpetama, kuidas olla õige perenaine. Peame silmas, et Irina ema oli surnud varakult. Selles valguses tundub loomulik, kui lähim sugulane üritab traditsioonilisi väärtusi ja oskusi nooremale põlvkonnale edasi anda. Irina interpreteerib seda aga kui võõraste väärtuste ja oskuste pealesurumist ning tema hääletoon reedab tõrjuvat suhtumist.

Aivar: *Agas kui sa lasksid 16-aastaselt passi märkida ennast eestlaseks, mis oli su motiiv?*

Irina: *Ei tea, lihtsalt tahtsin sõita [Eestisse] ja näha. Nähtavasti mu unistus nüüd täitus [ja naerab sarkastiliselt].*

Aivar: *Kui sa siis ükskord Eestisse jõudsid, kas su esimesed emotsioonid olid positiivsed või negatiivsed?*

Irina: *Muidugi positiivsed!*

Ja seda võib uskuda. Mäletan, kui Irina saabus, võttis ta seda kui uut väljakutset ning tundus, et ta on valmis uut vastu võtma, kuigi olid mõned üksikud momendid, mis temas võõristust tekitasid.

Aivar: *Ma mäletan, kui sa tulid, sa rääkisid, et kased lõhnavad [Eestis] teisiti.*

Irina: *Aaa, täpselt! Kõik puud lõhnavad teistmoodi. Pole sellist head aroomi [---]*

Aivar: *Ja kas see on siiamaani?*

Irina: *Jaa. [---] Alguses oli nii raske, asfaldil oli vastik hais.¹²*

Irina tuletab mulle meelde, kuidas ta oma Eestis oleku esimesel aastal oli mulle öelnud, et on eestlanna. Nüüd meenutab ta seda: *Kui siia sõitsin, oli väga vähe aega mööda läinud, siis ütlesin sulle: "A ja estonka!"*

Praegu esitab ta seda fraasi eneseirooniliselt, teatraalselt häält kõrgendades ja lihtsameelset beibenägu ette manades.

Aivar: *Ja millal sa tundsid, et see muutuma hakkab?*

Irina mõtleb ja vastab:

Kolm aastat hiljem. Kolm aastat hiljem ma hakkasin nägema teiste silmadega... eesti elu. Kuni selle ajani oli mu suhtlusringkond lihtsalt tudengid. Ja siis ma hakkasin suhtlema lätlannaga [kaastudeng] ja ma sain aru, et [läti ja vene] kultuurid olid lähedasemad kui eesti ja vene. Suhted olid välistudengitega, siis pärast soome-ugri tudengitega. Ma ei olnud eesti ringkonnas praktiliselt, jah? Väljaspool ülikooli. Ma ei teadnud sellest midagi. Erinevusest hakkasin aru saama, kui hakkasin kohtuma eesti meestega. Siis alles esimest korda ma pöörasin tähelepanu sellele, kui palju kõik erineb. Kolm aastat hiljem.

Chicago koolkonna tuntud migrandi integratsiooni-mudel on neli faasi: kontakt, konkurents, kohanemine ja assimileerumine (vt Fejös 1993: 45). Kuna mul on olnud võimalus jälgida Irina kohanemisprotsessi, võib siin märgata klassikalisi migrandi kohanemisfaase. Harjumuspärase elukeskkonna nähtuste, selle loodusobjektide, asulate, suhtlusringkonna jne kaotus mängib olulist rolli migrandi arengus. Uude elupaika saabudes võivad uued ja huvitavad esmamuljed vana ja tuttava kaotust varjutada, kuid siis hakkab migrant sügavamalt analüüsima oma positsiooni võõras keskkonnas ja märkab olulisi erinevusi. Tekib konkurentsifaas, kus vastanduvad erinevad väärtused ja kus tajutakse kõrgendatud kujul koduigatsust, kuni neuroosideni välja. Ka Irinal oli raskeid perioode, mil ta tundis end isoleerituna: eestlastest eraldasid keele- ja kultuuribarjäärid, omastest kaugel Siberis tuhanded kilomeetrid. Nagu Irina ütles, hakkas ta "kohtuma eesti meestega". Neid suhteid oli tal mitmeid, kuid püsivaks ei kujunenud ükski. On usutav, et neist suhetest otsis ta turvalisust, kuid tõenäoliselt ka võimalust läheneda eesti kultuurikontekstile. Ebaõnnestumised tõid kaasa pettumuse – mäletan, kui ta kord ütles, et tema järgmine kallim saab kindlasti olema venelane. Miks venelane? Selgus, et mõne ebaõnnestunud suhte põhjal oli Irina jõudnud eesti meeste suhtes üldistava hinnangu, milles on äratuntavad venelaste poolt eestlastele omistatavad stereotüübid.

Aivar: *Räägi natukene, missugused on siis eesti mehed?*

Irina:

Eesti meestega ma pikka aega ei suuda aru saada oma positsioonist nende suhtes. See tähendab, et ma olen ebamäärases olukorras, ma ei suuda mõista, mida inimene suhtes minuga tunneb. Meil... venelastel on kõik lihtsam. Kas armastad või ei armasta. Räägivad kokku... Kui armastatakse, siis kolitakse kokku elama ja kui ei armasta, siis tähendab, lähevad lahku. Aga eesti suhetes on kõik teistmoodi. Möödub palju aega, enne kui mees teeb järgmise sammu. Privet-pokaa, kuu, kaks, kolm... neli, ma ei tea, erinevalt. Mehel tuleb äkki meelde, et on seal üks tüdruk [naerab], kellega on mingid suhted. [---] Ma pole sellega harjunud. Pole tähelepanu sellist...

Estoniskije gorjatšije parni – kliše, mis kodunenud venelaste kõnepruugis, leiab tee Irina narratiivi, iseloomustama, missugused on eesti mehed. Kõik eesti mehed. Vestlustes jõuab Irina tavaliselt ikka selleni, et (kõik) eesti mehed on jahedad, emotsioonitud, egoistlikud.

Aivar: *Aga mida naine peaks tegema, et tähelepanu kõita? Ideaalis? Et võibolla mees ootab ka midagi?*

Irina mõtleb pikalt – tundub, et sellele perspektiivile on ta vähem mõelnud:

Kindlasti! Tead, kui mees on ihaldusväärne, siis mehele üritad kõike teha. Ja sa ei tee seda sellepärast, et on vaja teha, vaid sa tahad teha head mehele. Ja endale on see kaif. Sest see tuleb hingest, see on su oma soov [---] Aga [Eestis] on suhted ebamäärased. Sul lihtsalt ei ole stiimulit midagi teha, sest sul pole võimalik loota... sa ei saa... näiteks ma loodan, jah, ma midagi endale sobitan, aga mis sellest pärast saab? Ma lihtsalt kardan.. kogedes tundeid... ja sellepärast ma ka ei taha mehe jaoks midagi teha.

Tundub, et siit hakkab välja kooruma üks Irina halva Eestis kohanemise olulisi põhjuseid, mis pole lasknud tal saada eestlaseks – kuigi eelnevast nähtub, et see soov tal esialgu oli –, põhjus, mis hoiab teda tänaseni vene kogukonna liikmena. Küsin täpsustuseks veel üle: *Aga millal sa hakkasid ennast venelase-na tundma?*

Irina:

Ilmselt siis, kolm aastat hiljem [st kolm aastat pärast Eestisse jõudmist]. Vot kui hakkasin nägema erinevust, sel momendil ma mõistsin, et ma ikkagi ei ole eestlane.

Aivar: *Ja see erinevus tuleb ikkagi eelkõige nendest [eesti] meestest, jah?*

Irina: *Jah, tundub küll, sest... sest ülikoolis ma seda ei märka.*

Enne kokkuvõtva analüüsi juurde asumist vaatleme veel üht tahku kahe migrandi loos. Selleks on identiteedi riiklik fikseerimine ehk kodakondsuse küsimus. Mõlemal on olnud kõigi Eestis veedetud aastate jooksul Vene kodakondsus. Nagu eelnevalt nägime, laskis Irina ennast passi märkida eestlaseks, Gennadi, kuna ta mõlemad vanemad olid passi järgi venelased, on passi järgi samuti venelane. Kummalgi pole esivanemate hulgas Eesti Vabariigi kodanikke¹³ ja nii ei ole automaatne Eesti kodakondsuse saamine olnud võimalik.

Kodakondsusdokumente hakkas Gennadi ajama võõramaalastele kehtestatud korras vahetult pärast Eestisse jõudmist 1997. aastal. Pika ooteaja ja keeruliste eksamite tõttu hakkas talle Eesti Vabariigi kodakondsus terendama alles 2007. aastal. Vahetult enne käesoleva intervjuu toimumist oli ta saanud teate positiivselt sooritatud keeleeksamist. 1997. aastast peale läbi käidud bürokraatlik kadalipp polnud kummatigi Gennadisse vajutanud mingit solvumise jälge.

Ma teadsin seda, iga... ükstapuha, kuhu riiki sa lähed, sa pead keeleeksami andma. [---] Kui ma oleks õigel ajal tulnud siia kohale, mul oleks eesti pass juba ammu käes olnud¹⁴, aga no mul oli tõrge selles, mul oli vanemast kahju ja vanaisast, et siis et no nad olid haiged ja kes teab, mis nendega võib juhtuda ja... Aga no selles suhtes, et ma pean seal eksamid andma, et ma pean nüüd ei tea mida tegema, sellega ma olin teadlik.

Eksamitulemuste teadasaamine tõstis Gennadi eneseväarikust:

Ma tunnen ennast nüüd väega uhkelt. Väega... väega... noh. Nüüd ma tunnen ennast, et ma olen nüüd sääanne samane eestlane nagu kõik teised eestlased. [---] Minul nüüd on kõik õigused, niisamuti nagu teistel inimestel ja... Muidu mul oli see valimise probleem, et ma ei saand valida ja veel mingid asjad. [---] Ma läksingi valima, aga mulle öeldi: "Teie ei saa valida, seepärast..." Ma ütlesin: "Kuidas ma ei saa valida? Ma üks aasta ma sain valida, ma ei mäleta, mis... mis valimised need olid, et mina sain valida. [Kohalike omavalitsuste valimistel on ka muulastel valimisõigus.] Ma ütlesin: "Ma ju valisin üks aasta, miks siis nüüd ei saa?" Siis mulle tehti selgeks, et see nüüd on mitte kohalikud valimised, a see oli nüüd parlamenti valimised. [Riigikogu valimised märtsis 2007.] [---] No ei saand valida, no hea küll ja – läksin rahulikult ära.

Näeme, et Gennadi silmis on Eesti kodakondsuse saamine olnud kauaaegne eesmärk ning selle täitumine tugevdab tema lojaalsust Eestile veelgi. Irina seevastu Eesti kodakondsust ei taha:

Ma ei taha. Ma teadlikult ei taha võtta. Mul on võimalus, aga ma seda praegu ei taha, sest mul elavad sugulased Siberis ja nii nagu mul tädi võtab pidevalt viisat [Venemaa viisat sinna sõitmiseks]. Lihtsalt ma pole veendunud, et ma tahan praegu saada passi. [---] Ma tahan jätta nii Vene kui saada Eesti [kodakondsust], et mul oleks kaks kodakondsust. Vot seda ma tahan. Aga see on väga raske. Varem võis raha eest osta, aga nüüd enam ei saa.

Stereotüübid ja integratsioon

Eestlaste (peamiselt meeste) stereotüpiseeriv kujutamine Irina poolt on andnud tooni paljudele meie omavahelistele vestlustele. Gennadi puhul on asi vastupidine: kuigi käesolevas intervjuus pinnisin temalt välja hinnangud eestlastele ja venelastele, ei kasuta ta oma jutus stereotüüpseid pilte peaaegu kunagi. Rahvuslike stereotüüpide kui tähendusmustrite vältimine võtab temal pigem vastupidise kaju: ta leiab, et need inimesed, kes stereotüüpides mõtlevad, on propaganda ohvrid. Järeldus, mida sellest teha võiks: rahvuslik stereotüpiseerimine ei ole temale tähendusmuster. Küll aga Irina silmis. Kuid stereotüüpidest on tugevalt mõjutatud ka Irina suhtumine mehe-naise suhtes. Nägime seda lõigu puhul käesolevas intervjuus, kuid võin kinnitada, et seda skeemi on ta kasutanud korduvalt ka varasemates vestlustes. Millest selline erinevus Irina ja Gennadi tähendusmustrites?

Ühe argumentina võiks välja tuua erineva keeleoskuse. Keele roll kogukonda liitjana ja osasaamisel ühistest väärtustest on vaieldamatu. Keele kaudu luuakse rahvust kujundavat ühisosa (vt Keller 2006: 10). Mõlemad on vastastikku tihedas seoses. Kuigi Gennadi kodune keel oli eesti keel ja seetõttu oli tema lähtepositsioon kindlasti parem kui Irinal, kes kasvas üles venekeel-sena, tuleb rõhutada ka Gennadi tugevat eesti keelele suunatud lojaalsust, mille kohta on ka käesolevas artiklis mitmeid näiteid. Soov eesti keelt kasutada on oluliselt parandanud ja kaasajastanud tema keeleoskust. Keeleteadlased ja -õpetajad on üksmeelselt väitnud, et keeleõppes on motivatsioon väga oluline. Ja teistpidi: immigrandid, kes ei suuda integreeruda ega tule toime kontaktide loomisel asukohamaa emakeelekõnelejatega, rahulduvad kohaliku keele õppimisel väga madala tasemega. Ja muidugi – motivatsioon on keeleõppes edukas vaid juhul, kui õppija suhtleb sihtkeelt emakeelena kõneleja-

tega (Tender 2007). Olgu siinkohal korratud, et minuga suhtleb Irina ainult vene keeles, kuigi ta õpib eestikeelses ülikoolis. Ka oma Eestis elavate perfektsest eesti keelt rääkivate ja igapäevaselt kasutatavate sugulastega räägib ta vene keeles. Tõnu Tender kirjutab: *Õppija peab lisaks õpitud arusaamisele olema ka valmis õpitavat keelt vastu võtma ja kasutama. Ja teisel: alamotiveeritus näitab paraku paljudel juhtudel ka nende suhtumist Eesti riiki ja eestlastesse* (Tender 2007).

Muulaste integratsiooni teemat poliitilisest aspektist puudutades tsiteeritagu Martin Ehalat:

On selge, et Eesti vajab ühendava riigiidentiteedi kujunemist nagu õhku. Samas ei ole seda võimalik vägisi tekitada. See saab tekkida vaid siis, kui selle moodustajad ei taju end ohustatuna. Selline areng on võimalik, juhul kui teadlikult toetatakse etniliste identiteetide arendamist ega suruta peale uut identiteeti (Ehala 2007: B4).

Sellest formuleeringust ei selgu küll “etniliste identiteetide arendamise” täpsem sisu, kuid kui rääkida keelest, siis ei ole ilmselt mõeldav, et Eesti rahvusriigina saaks endale lubada mõnele teisele keelele eesti keelega samaväärse riikliku staatuse andmist. Samuti ei ole mõeldav, et sellesama “etniliste identiteetide arendamise” käigus loobutaks muulaste puhul riigikeele nõudest – nägime ka käesolevast artiklist, millist tähendust omab integreerumisprotsessis rahvuskeel.

Kuid Irina puhul poleks tema hoiakute põhjuste otsimine üksnes sotsioloogilistest sfäärist ammendav.

Migrantide puhul on oluliseks teguriks stereotüüpsete hoiakute kujunemisel subjektiivne hinnang omaenda migratsiooniloole, mis seostub otseselt ootuste horisondiga. Gennadi oli enne Eestisse saabumist tuttav Eesti oludega, ta saabus tuttavasse keskkonda, asus tööle tuttav alal ning tunneb stabiilsust ja rahulolu, sest tema aktuaalne olukord vastab ootustele. Korduvalt on ta meie omavahelistes vestlustes väljendanud rahulolu oma tööga ja eluga üldse. Tema migreerumine sujus valutult, negatiivseid kogemusi polnud või jäid need positiivsetele alla. Aktuaalne biograafiline situatsioon mängib olulist rolli tema hinnangutes ja tähendusmuustrites, sest on ju teada, et minevikku vaatavat pilku juhib olevik. Irina ootused pole aga täitunud ning tema enesehinnang on saanud Eestis kõigutada. Ta on rääkinud sellest, kuidas Venemaal oli ta koolis üks parimatest õpilastest, kuidas edu tuli kergelt, kuid Tartu Ülikoolis sujuvad õpingud raskustega. Ta ei ole rahul oma elutingimustega ülikooli ühiselamus ega oma materiaalse seisukorraga. Õpingute kõrvalt on ta viimastel aastatel hakanud raha teenimiseks tööle käima, see tekitab lisastres-

si. Erinevalt Gennadist on Irina hoopis rohkem orienteeritud sotsiaalsele staatusesele, teda huvitab prestiiž. Võrreldes eluga Venemaal on tema prestiiž Eestis langenud. Ka pole tal õnnestunud luua Eestis püsisuhet, mida ta elab raskelt üle. Nagu nägime, elab ta ebaõnnestumised selles vallas välja eesti meeste (ja laiemalt eestlaste) aadressil. Püsiv rahulolematuse leiab kritiseerimise objekti teisteski Eesti elu valdkondades. Korduvalt on ta arvustanud Eesti meditsiini halba olukorda, liikluskultuuri jne. Neid kõiki tahke võib Irina puhul vaadelda kui rahvuslikke stereotüüpe ja need on otseses seoses tema kui juurtetu migrandi biograafilise situatsiooniga. Kui Gennadi identifitseerib end üheselt eestlasena, ta on saabunud koju, siis Irina tajub end liminaalses situatsioonis viibivana. Oma kultuuriliselt hübriidsest perspektiivist identifitseerib ta end venekeelse kogukonnaga, mis Eestis on samuti kultuuriliselt hübriidne. Gennadi aga ei ürita siduda Eesti diskrimineerivat administratiivset praktikat (passisaamise näide) rahvuslike stereotüüpidega. Ta tunnetab, et teda tõrjuti mitte kui venelast, vaid kui välismaalast.

Lõppsõna

Püüdsin käesolevas artiklis näidata, et vastastikutel rahvuslikel stereotüpi-seeringutel on otsesed seosed biograafilise situatsiooniga. Seda, et rahvuslikel stereotüüpidel võib ühes biograafilises situatsioonis olla väga suur tähtsus inimese orientatsioonile ja identifitseerimisele, teises aga marginaalne või lausa olematu. Kunagi ei ole stereotüübid isoleeritud – neil on tihe seos teiste kognitiivsete skeemidega ning üheskoos kujundavad nad inimese suhtumisi ja käitumist. Eestis on viimastel aastatel tehtud mitmeid uurimusi venekeelsete elanike Eesti-lojaalsuse kohta, nende valmisoleku kohta keelt õppida, ennast kohandada eesti kultuuriliste ja poliitiliste väärtustega ja omandada Eesti kodakondsust. Inimeste orientatsiooni väljaselgitamisel tuleb tõsiselt arvestada biograafilisest situatsioonist tingitud sisemist perspektiivi.

Kõike eelnevat kokku võttes usun, et etnoloogiliste meetodite (tihe kirjeldus, süvaintervjuud) kasutamine võib anda olulise panuse rahvuslike stereotüüpide ja sealt edasi ka rahvuslike konfliktide ja ksenofoobia uurimisse.

Kommentaariid

¹ Artikkel on seotud projektidega ETF 7335, SF 0130033s07 ja SF 1130057s07.

² Eesti Vabariigi põhiseaduse §6 kohaselt on Eesti riigikeeleks eesti keel.

- ³ Õigus on Enn Soosaarel, kui ta kirjutab, et Venemaa vastuoluline ajalugu on seda-võrd täis enesehävituslikku paranoiat (oktoobripööre, kodusõda, kollektiviseerimine, stalinlikud repressioonid, Gulagi arhipelaag jne), et seal leidub väga vähe sündmusi, mis võiksid venelasi liita. Üks vähestest on Suur Isamaasõda, millest on kujundatud “vene identiteedi” üks nurgakivi. Ja nii pole põhjust imestada, et paljud venekeelsed inimesed on hakanud end propaganda mõjul toonaste võitjate kaudu identifitseerima ja nägid pronkssõduri teisaldamises pühaduserüvetamist (Soosaar 2007: 11).
- ⁴ Etnoloogia-alases kirjanduses on mälestusmärkide sümbolifunktsioonist tulenevat konfliktset aspekti käsitlenud näiteks Wolfgang Kaschuba (vt Kaschuba 1998).
- ⁵ Sõna “stereotüüp” (algselt trükiplaat, millelt kujundit trükitakse) või ka klišee (*cliché* – prantsuse sõna sellesama plaadi tähistamiseks, vrd ka eesti keeles kasutatav *trüki-* ehk *pildiklišee*) on elav mälestus sidemest visuaalse ja mentaalse kujundi vahel (vt Burke 2001: 125).
- ⁶ Venemaal on oma naabritest head suhted nähtavasti vaid Valgevenega, Euroopa viimase diktatuuririigiga.
- ⁷ Nimed muudetud.
- ⁸ 2000. aastate alguses hõlmas programm ka võõrsil elavaid eestlasi, hiljem võttis viimaste toetamise enda kanda Rahvuskaslaste programm.
- ⁹ Noorte Hääl, Kodumaa, Eesti Loodus, Täheke, Maaleht, Rahva Hääl, Arst, Pikker, Vikerkaar, Noorus, lisaks veel venekeelsed Molodjož Estonii ja Sovetskaja Estonija.
- ¹⁰ Siiski ei saa jätta märkimata, et pronkssõduri teisaldamise küsimuses ei saa rääkida üheselt “eesti” ja “vene” seisukohast.
- ¹¹ Praegu töötab Gennadi ühes Tallinna kaubamajas abitöölisena.
- ¹² Irina elas enne Eestisse tulekut mõned aastad Krasnojarskis, mis asub kodukülalt mitmesaja kilomeetri kaugusel. Mu enda kogemus Krasnojarski asfaldiga oli analoogiline (või õigemini vastupidine, kuid situatsiooni pööratuses siiski analoogiline): see haises suvel väga ebameeldivalt.
- ¹³ Eestlaste väljaränd Siberisse toimus enne Eesti Vabariigi kehtestamist.
- ¹⁴ Viitab Eesti Kodanike Komitee isikutunnistustele, mille said soovi korral ka muulased ning mille alusel kodakondsuse vormistamine toimus hiljem lihtsustatud korras.

Kasutatud kirjandus

- Anderson, Benedict 1994. *Imagined Communities. Nationalism*. Hutchinson, John & Smith, Anthony D. (toim). Oxford, New York: Oxford University Press, lk 89–96.
- Barth, Frederik 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Hutchinson, John & Smith, Anthony D. (1996, toim). *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press, lk 75–82.
- Barth, Frederik 1994. *Enduring and Emerging Issues in the Analysis of Ethnicity. Beyond “Ethnic Groups and Boundaries”*. Vermuelen, Hans & Cora Govers (toim). *The Anthropology of Ethnicity*, lk 11–31.

- Bausinger, Hermann 1988. Stereotypie und Wirklichkeit. Von Jensen, Thomas & Nielsen, Helge (toim). *Landeskunde im universitären Bereich*. München, lk 36–49.
- Burke, Peter 2001. *Eyewitnessing. The Uses of Images as Historical Evidence*. London: Reaktion Books.
- Cyrus, Norbert 2001. Stereotypen in Aktion. Die praktische Relevanz nationaler Schemata für einen polnischen Transmigranten in Berlin. Von Roth, Klaus (toim). *Nachbarschaft: interkulturelle Beziehungen zwischen Deutschen, Polen und Tschechen*. München, Berlin: Waxmann, lk 165–196.
- Ehala, Martin 2007. Etnogenees Eestis. *Eesti Ekspress, Arter* nr 27 (917), 5. 07. 07, lk B4.
- Fejös, Z. 1993. Migration and Culture Contact: Threat or Creolization? *Interacting Communities. Studies on Some Aspects of Migration and Urban Ethnology*. Budapest, lk 43–61.
- Johansen, Ulla 1998. Wie sind die Esten? Einige Beobachtungen über die Stereotype, über den Charakter und ethnische Merkmale der Esten in den Augen der Russen. Terje Anepaio, Aivar Jürgenson (koost). *Kultuuri mõista püüdes*. Tallinn: Ajaloo Instituut, lk 115–129.
- Jürgenson, Aivar 2002. *Siberi eestlaste territoriaalsus ja identiteet*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.
- Kaschuba, Wolfgang 1998. Nation und Emotion. Europäische Befindlichkeiten. *Ethnologia Europea* 28: 2, lk 101–109.
- Keller, Christine 2006. *Pfade der Identitätsbildung im geteilten Raum – eine Untersuchung unter Studierenden in der Universitätsstadt Tartu, Estland*. Geographisches Institut, Humboldt-Universität zu Berlin.
- Kulu, Hill 1997. Eestlaste tagasiränne 1940–1989. Lääne-Siberist pärit eestlaste näitel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Pajupuu, Hille 1994. A Nation's Autostereotype. *Oral Memory and National Identity*. Tallinn, lk 31–38.
- Soosaar, Enn 2007. 20. sajandi suurim geopoliitiline tragöödia. *Diplomaatia* nr 6, lk 9–11.
- Stark, Joachim 1991. Heimat und territoriale Identität im Rahmen einer kritischen des Ethnischen. *Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde XXXIV*, 6. Marburg: Elwert Verlag, lk 11–34.
- Tender, Tõnu 2007. Rääkimine hõbe, vaikimine kuld? Eesti keele õppimine ja oskus on Eesti riigis oluline. *Sirp* 25. 05., lk 24.
- Viik, Tõnu 2007. Pronkssöduri konflikti loogika. *Postimees AK*, 26. 05., lk 6–7.
- Wolbert, Barbara 1995. *Der getötete Pass. Rückkehr in die Türkei. Eine ethnologische Migrationsstudie*. Berlin.

Summary

With the Fading Echo of Bronze Soldier's Footsteps

Estonian Repatriates in Siberia and Their Adaptation in Estonia: Language, Stereotypes, Biography

Aivar Jürgenson

Key words: Bronze Soldier memorial, Estonians in Siberia, migration, stereotypes, identity, adaptation

The article discusses the adaptation process of repatriates, the practical value of ethnic stereotyping and its relation with everyday communication. The paper seeks to answer the question to which extent is the stereotyping process related with biography and the actualisation of stereotypes in specific situations? The analysis is based on interviews with two Estonian repatriates from Siberia following the public unrest related to the relocation of the bronze statue of a Soviet soldier in Tallinn in April 2007.

The author concludes that reciprocal ethnic stereotypes are directly linked to biographical situations, and also to the idea that ethnic stereotypes might be of huge importance in the orientation and identification of a person in a specific biographical situation, while being quite marginal or non-existent in another. Stereotypes are never isolated and are closely related to other cognitive schemes, while shaping people's attitudes and behaviour. In recent years several studies on the Russian population's loyalty to Estonia, their willingness to learn the official language, adjust themselves to the cultural and political values in Estonia, and apply for Estonian citizenship have been undertaken. While learning about the population's orientation, individual self-identification conditioned by a specific biographical situation has to be seriously considered.

The author claims that the use of ethnological methods (dense description, in-depth interviews) may contribute greatly to the study of national stereotypes and, in turn, to the study of national conflicts and xenophobia.